

УДК 811.161.2-112'367.622'373.611
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2021-1-4>

ІСТОРИЯ ФОРМУВАННЯ ІМЕННИКІВ PLURALIA TANTUM ІЗ СУФІКСОМ *-ки*

Білоусенко П. І.

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики
Інститут української мови Національної академії наук України
вул. М. Грушевського, 4, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-3794-1037
pbilousenko@gmail.com

Бойко Л. П.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2321-8013
larysa.boyko.66@gmail.com

Тернова А. І.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-7084-0553
alla.ternova2008@gmail.com

Ключові слова: словотвірна структура іменників *pluralia tantum*, плуративи із суфіксом *-ку* в праслов'янській мові, лексикалізація граматичних форм множини, лексико-словотвірні типи множинних іменників.

Дослідження присвячено опису історії творення іменників *pluralia tantum* за допомогою суфікса *-ки* (*<-ку*) від найдавніших часів до сучасності. Праслов'янські реконструкції дають підстави стверджувати, що творення плуративів розпочалося в найдавніші часи. Поштовхом до появи іменників *pluralia tantum* була лексикалізація граматичних форм множини, за якої утворюються або абсолютно дефектні в числовому аспекті імена (деривати, що не мають форм однини), або імена, у яких у множині спостерігаються регулярні або нерегулярні зрушення лексичного значення.

Плуративи із суфіксом *-ку* функціонували в праслов'янській мові: **obstatъky* 'залишки', *obžinъky* 'свято врожаю', **obtirъky* 'опилки' тощо. Словотворчі форманти в таких дериватах сприймалися як засоби їхнього творення, тому нові іменники *pluralia tantum* можуть виникати, оминаючи процес лексикалізації множинної форми.

Деривати з цим формантом у зв'язку зі специфікою давньорусько-українських пам'яток не документуються в обстежених текстах XI – XIII ст. Іменники *pluralia tantum* з абстрактним і конкретним значенням на *-ки* творилися в староукраїнській мові від дієслів, іменників, рідше – прикметників. Девербативи мали значення опредметненої дії та результатів дії, десубстантиви називали різні конкретні предмети.

У новій українській мові документується значне зростання дериватів, що продукуються за допомогою форманта *-ки*. Серед найменувань опредметненої дії виформувалася група множинних іменників, що позначають обрядові дії, а низка найменувань результатів дії значно поповнилась новотворами, які позначають залишки, рештки після дії та багато інших конкретних назв (інструменти, одяг, продукти харчування тощо). Серед десубстантивів сформувалась група імен з демінутивним чи гіпокористичним значенням.

Суфікс *-ки* займав вагомий простір у творенні іменників *pluralia tantum* упродовж усієї історії української мови, він збагатив словотворчі ресурси української мови.

HISTORY OF FORMATION OF NOUNS PLURALIA TANTUM WITH SUFFIX *-кн*

Bilousenko P. I.

*Doctor of Philology, Professor,
Leading Researcher at the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine
M. Hrushevskyyi str., 4, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3794-1037
pbilousenko@gmail.com*

Boiko L. P.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2321-8013
larysa.boiko.66@gmail.com*

Ternova A. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Journalism
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7084-0553
alla.ternova2008@gmail.com*

Key words: *word-forming structure of pluralia tantum nouns, pluratives with the suffix -ky in the Proto-Slavic language, lexicalization of grammatical plural forms, lexical-word-forming types of plural nouns.*

The study is devoted to the description of the history of the formation of nouns pluralia tantum with the suffixes *-кн* (*-кн*) from ancient times to the present. Proto-Slavic reconstructions give grounds to claim that the creation of pluratives began in ancient times. The impetus for the emergence of nouns pluralia tantum was the lexicalization of grammatical plural forms, which form either completely numerically defective nouns (derivatives that do not have singular forms), or names in which the plural has regular or irregular shifts in lexical meaning.

Pluratives with the suffix *-кн* functioned in the Proto-Slavic language: **obstatъky* 'leftovers', **obžinъky*, 'harvest festival', **obtirъky* 'sawdust' etc. Word-forming forms in such derivatives are perceived as a means of their creation, so new nouns pluralia tantum can arise, bypassing the process of lexicalization of the plural form.

Derivatives with this formant due to the specifics of ancient Russian monuments are not documented in the examined texts of the XI – XIII centuries. Nouns pluralia tantum with abstract and concrete meaning of *-кн* were created in the Old Ukrainian language from verbs, nouns, less often as adjectives. Deverbatives had the meaning of objectified action and results of action, desubstantives called various specific objects.

The new Ukrainian language documents a significant increase in derivatives produced using the *-кн* formant. Among the names of objective action, a group of multiple nouns denoting ritual actions was formed, and a number of names of action results were significantly supplemented with innovations denoting remnants, fragments after action and many other specific names (tools, clothing, food, etc.). Among desubstantives a group of names with diminutive or hypocoristic meaning was formed.

The suffix *-кн* occupied a significant space in the creation of pluralia tantum nouns throughout the history of the Ukrainian language, it enriched the word-forming resources of the Ukrainian language.

Постановка проблеми. Поясненню змін та їх причин у словотвірній системі мови впродовж усієї її історії має передувати виконання низки завдань, серед яких насамперед слід назвати виявлення та вивчення в історичному плані повної номенклатури словотворчих формантів. Сьогодні в цій царині українськими мовознавцями зроблено немало. Однак маємо констатувати, що деякі вагомні групи словотворчих засобів взагалі випадали з розгляду. Зокрема, тривалий час не приділяли належної уваги дослідженню словотвірної структури іменників *pluralia tantum*. Історія формування їхньої словотвірної структури донедавна перебувала в тіні граматичних форм множини, їх часом ототожнювали, а тому плюративи нерідко перебували за межами історико-дериватологічних досліджень. Тим часом творення плюративів, як показують праслов'янські реконструкції, розпочалося в найдавніші часи.

Мета статті полягає у здійсненні докладного опису історії творення іменників *pluralia tantum* за допомогою суфікса -ки від найдавніших часів до сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поштовхом до появи іменників *pluralia tantum* була лексикалізація форм множини. Нині під лексикалізацією розуміють перетворення на окреме слово й семантичне виокремлення однієї з форм слова, наприклад, форми множини іменників [8, с. 295–296; 5, с. 277]. У результаті лексикалізації форм множини утворюються або абсолютно дефектні в числовому аспекті імена, або імена, у яких у множині спостерігаються регулярні або нерегулярні зрушення лексичного значення [6, с. 111]. Лінгвісти перш за все звернули увагу на плюративи типу *вода* і *води* ‘водні простори’, ‘мінеральні води’; *поля* (книги, капелюха), *верхи* (суспільства) [4, с. 606–628]. У статті йдеться про формування словотвірних і лексико-словотвірних типів із суфіксом -ки (*-ьку < *-ька) упродовж усієї історії української мови.

Як показують реконструкції, у праслов'янській мові функціонували плюративи із суфіксом *-ьку, які можна розцінювати як лексикалізовані форми множини іменників, а не відповідні граматичні форми.

Більшість праслов'янських плюративів на -ьку служить для найменування відходів, речовин, матеріалів, залишків чогось тощо: **občesъky* ‘відходи при чесанні волосся, льону тощо’, походить від зменшувальної форми із суфіксом -ьк- від **občesъ*, очевидно, через стадію **občesъkъ* (ЕССЯ 26 138) > **občesъky*; **občînky* ‘відходи, висівки; обрізки чогось’, пор. словен. *občînki*, *očînki* ‘відходи, висівки’, рос. діал. *очинки* ‘обрізки чогось’, певне, лексикалізована форма множини від **občînъkъ*, **občînъka* (139), які походять від дієслова **občîniti*; **obgrabъky* ‘полова, що зали-

шається після молотби’, похідне від дієслова **obgrabiti* або лексикалізована форма множини **obgrabъkъ* (27 27) тощо **obmyčky*, слвц. діал. *omičke* мн. ‘короткі вичесані волокна’ *omiški* чи ‘висмикнуті волокна з коноплі’, польське *omyczki* ‘відходи волокна, що утворюються під час тіпання льону’, похідне із суфіксом -ьку від дієслова **obmykati* ‘вичесувати, рвати, тріпати, очищати, обдирати, видаляти’ або лексикалізована форма множини **obmyčka* (28 98); **obpîlky* ‘стружка, опилки; опилки, що з’являються під час оброблення металу’, очевидно, лексикалізована форма множини **obpîlъkъ* / **obpîlъka*, що походять від **obpîliti* (194) тощо [1, с. 354–359]. Словотвірчі форманти в множинних іменниках створили прецеденти, внаслідок чого суфікси починають сприйматися як засоби творення плюративів, тому маємо окремі *віддієслівні* деривати з цим суфіксом, де іменники *pluralia tantum* творяться, оминаючи процес лексикалізації відповідної форми: **obmelъky* ‘відходи від помелу; жорсткі волокна, що залишилися під час оброблення льону; костра’ (**obmelti* ‘розмолоти, перемолоти, обточити, обдирати, провіяти’) (ЕССЯ 28 50); **obžînky* ‘свято врожаю, закінчення жнив, останній день жнив’, від дієслова **obžinati* ‘обкошувати, обжинати, зжати навколо чогось’ (31 250) тощо.

Цей формант у зв’язку зі специфікою давньоруськоукраїнських пам’яток не документується в обстежених текстах XI – XIII ст. Зате структури із суфіксом -ки беруть активну участь у творенні як абстрактних, так і конкретних іменників староукраїнської мови.

У пам’ятках староукраїнської мови плюративи творяться від дієслів та іменників, рідше прикметників. Значну частину девербативів складають найменування *опредметненої дії*, часом це *обрядодії*: *придатки* (XVII Жит 72) ‘сприйняття’; *похвалки* (XVII ЛСам 399) ‘нахваляння, погрози’ (*похвалятися*); *и для того отъ хана великие къ нему на всякой годъ доходятъ поминки* (1675–1676 АЮЗР 12 556) ‘згадки’; *Тимъ чаровникомъ не тилко діаволи ω(т)повѣдають, але в(ъ) злыхъ учинкахъ имъ в(ъ) чарахъ помогаю(т)* (1686 Гал 405) ‘певні дії’; *упоминки* (1720 УЛХVIII 493) ‘згадування про когось’; *зажинки, обжинки, закоски, обкоски, заорки, оборки* (поч. XVIII АрхЮЗР 6 41); *здогонки* (1732 ДДГ 87) ‘погоня, переслідування’ (*здоганяти*); *пошель съ нимъ для зароботковъ* (1759–1766 АрхЮЗР I 66); *нападки* (1764 УЛХVIII 196) ‘обвинувачення’; *спа(д)ки* (кін. XVIII ЛО 79) ‘падіння, нетримання на ногах’ (*спадати* ‘впасти’ – Гр IV 171); *розпитки* (XVIII ДНМ 129) ‘вивідування’; *вивідки* (1771 МатТимч I 132) ‘розвідка; попереднє обстеження’; *любкы* (1798 Ен 313) ‘кохання’; *дзвенки* (кін. XVIII ЛО 34) ‘шум у вухах’ (*дзвеніти* ‘шуміти’).

Кілька похідних іменують *результати дії*: *покажу в(ъ) нынѣшней мовѣ моеї пожитки, котрыи намъ ялмужна приносить* (1665 Гал 88) ‘майно; домашнє добро’, пор.: *пожитки* (1856–1857 ЗапКуліш II 346) ‘те саме’ (*пожити* ‘жити; їсти; споживати, користуватися’ – див. Гр III 250); із збереженням інфінітивного суфікса *-т-*, тобто твірною базою стала інфінітивна форма цілком [7, с. 61]; *турки такожъ и датками и прищали, но не добули* (поч. XVIII ГрабЛіт 234) ‘подарунки’.

За допомогою форманта **-ки** творяться деякі іменники на позначення одягу, взуття (їх деталей) та речей, що використовуються в побуті; *прили(п)ки на чоботах* (XVII ЛексЛат 100) ‘зав’язки’; *пищики* (XVII Син 141) ‘музичний інструмент’.

Десубстантиви із суфіксом **-ки** називають *різні конкретні предмети*: *колодки* (XVI МатТимч I 372) ‘колодки, дерев’яні кайдани на ногах’; *дверки* (1577 СлXVI – п.п. XVII 7 198) ‘дверцята’; *вожки* (1598 4 163) ‘віжки’; *олійки* (1687 Гал 441) ‘парфуми’; *потебеньки* (поч. XVIII МатТимч II 191) ‘шкіряні лопасті по боках сідла’, зменшено-пестлива назва від *потебня* ‘шкіряна лопасть по боках сідла’, ‘дві чотирикутно вирізані й розписані шкіри у козачого сідла’ (ЕСУМ IV 540).

Трапляються *поодинокі локативи*, що є назвами *засобів пересування* та ін. похідні: *задки* (1568 СлXVI – п. п. XVII 10 25) ‘місце за дворами, позаду будинків’; *могилки* (1573 МатТимч I 432) ‘цвинтар’; *брожки* (1596 СлXVI – п. п. XVII 3 75) ‘вид візка’, фонетично видозмінена назва *дрожки*, співвідносно з *дроги* ‘віз без кузова’, *дрожки* – запозичення з російської мови або результат лексикалізації на українському ґрунті множинної форми *дроги*; *смішки* (1654 МатТимч II 337) ‘сміх, жарти’.

У писемних пам’ятках нової української мови документується значне зростання дериватів, що продукуються за допомогою форманта **-ки**. Мотивуються вони *дієслівними, іменниковими, рідше прикметниковими* основами.

Більшість виявлених *девербативів* позначає *опредметнену дію*.

Із середини XIX ст. уживаються такі плуративи на **-ки**: *провідки* (КвОсн III 34) ‘провідування’; *розпитки* (145) ‘розпитування’; *звірки* (Ж 289) (*звіряти* ‘перевіряти на відповідність чомусь’), *здівки* (295) (*здівати(ся) діал.* ‘знущатися’); *одрібки* (560) ‘одроблення’ (*одробляти*); *побридки* (666) ‘вештання без мети; жебракування’ (від *побродити* чи *бродити*); *поневірки* (700) ‘бідувати; терпіти труднощі, муки’); *присядки* (760) ‘присідання у танці’; *причитки* (764) (*причитати* ‘виконувати рухи у супроводі вигуків’); *розбитки* (812) ‘розбиття (корабля)’; *шкільки* (УмСп 164) ‘глузування’ (*шкилити(ся)* ‘насміхатися, глузувати’);

засідки (279) ‘пильнування’; *розвідки, довідки, розпитки* (856) ‘вивідування якоїсь інформації’; *витворки* (Гр I 191) ‘витівки; пустоці’ (*витворити* ‘вчинити’); *розговорки* (IV 39) ‘розмови’; *посідки* (Гр III 360) ‘те саме, що посиденьки’; *послушки* (364) ‘слухання’ (від *слухати* із зміною кінцевого приголосного основи [x] // [ш]); *витічки* (УкрКоз 68) ‘атака війська з фортеці чи табору; вилазка’ (*витікати* ‘хапати, діставати щось’ – Гр I 193); *витрішки їсти* (Гр I 194); *розпитки, перепитки* (333) ‘розпитування’.

З другої половини XX – початку XXI ст., окрім згаданих, зафіксовані інші девербативи із суфіксом **-ки** на позначення *опредметненої дії*: *витрішки* (СУМ I 519) ‘вигріщання очей, розглядання чого-небудь’; *витріцаки* (Спанатій 122) ‘іти на весілля без запрошення’; *перемовки* (СУМ VI 230) ‘обмінювання словами’; *підсмішки* (503) ‘підсміювання’; *скитки* (IX 267) ‘блукання’ (*скитати(ся)* ‘блукати, не маючи постійного місця проживання; поневіряння’ (НТСУМ VI 231); *розкопки* (РУС III 138) ‘археологічні роботи’; *зламани* (О I 311) ‘ламання кудель у м’ясниці’; *поправки* (Грицак 377) (*поправляти* ‘покрещувати фізичний стан, здоров’я’); *оглашки* (ГуцГов 137) *церк.* ‘повідомлення про шлюб’ (*оглашати* ‘оголошувати’); *посиділки* (СхСл 172) ‘бесіда; посиденьки’ та ‘сходини, спільне прання жінок’; *сиділки* (189) ‘те саме’ (від *посидіти, сидіти*, де *-л-* є консонантним інтерфіксом, оскільки основа закінчується голосним звуком [2, с. 50]; *вигадки* (Саб 313) ‘витівки, пустоці’; *лестки* (Аркушин 159) ‘ульщення’; *прядки* (398) ‘зібрання жінок, щоб прясти’ (*прясти* < *псл.* * *pręditi*); *відсадки* (СУГО 41) ‘спосіб розмноження виноградної лози’.

Серед назв *опредметнених дій* є множинні іменники, що позначають *обрядові дії, традиції та заходи з нагоди свята*: *поступки* (1798 Ен 323) ‘піст, говіння’; *зливки* (1840 Б-Н 156) ‘обряд відходження повитухи від породіллі – зливанням води на руки’; *вбитки* (Писк 30) ‘розбиття крашанок на свято’; *перезівки* (Ж 615), *перезивки* (Гр III 118) ‘пригощання після весілля у четвер та п’ятницю’ (*перезвати* ‘перезапрошувати’); *поїшки* (683) ‘елемент весільного обряду’ та *сватанки* (853) (у двох останніх похідних *-іш-* та *-н-* є консонантними інтерфіксами, оскільки вивідна основа закінчується голосним звуком); *колядки* (УмСп 364) ‘колядування’; *догробки* (Гр I 408) ‘кінець згрібання, заготівлі сіна’ (*догробати діал.* ‘догребти’ – Гр I 320); *перепитки* (131) ‘весільний обряд: випиваючи «перепиваючи» чарку, дарувати що-небудь молодим’.

У писемних джерелах другої половини XX – початку XXI ст. (головним чином у діалектних) фіксуються інші найменування *обрядів, свят, урочистих подій* тощо: *загребки* (СУМ III 92) ‘закін-

чення збирання врожаю' (*загребти*); *дожжинки*, *докоски* (ДзПрогр 261) зі значенням 'обжинки'; *абсієвки* (Лис 24) 'свято на відзначення сівби' (*обсієватися* 'закінчувати сівбу', з фонетичним говірковим варіантом вивідного дієслова); *скубки* (Чаб VI 78) 'етнічні зібрання жінок в одній хаті для скубання пір'я'; *випрядки* (Спанатій 120) 'сходина жінок зимовими вечорами розважатися'; *обгрібки* (ГуцГов 134) 'останній день косовиці, частування з цієї нагоди' (*обгрібати*); *обсапки* (136) 'останній день сапання і частування з цього приводу' (*обсапати*); *обчіски* (137) 'закінчення робіт під час збирання сіна, святкування з цієї нагоди' (*обчісувати* 'очищати від домішок, вирівнювати щось' – НТСУМ IV 818); *збірки* (СхСл 85) 'вечорниці' (*збиратися*).

У джерелах початку ХХІ ст. виявлені такі номени *pluralia tantum*: *зульки* (Магрицька 124) 'вечірнє зібрання молоді, яке влаштовує передвесільне гуляння'; *визнавки* (Бігусяк 264) 'попереднє розвідування представників нареченого про наміри батьків дівчини щодо шлюбу' (*діал. визнавати*); *запивки* (Арк I 173) 'заручини' (*запивати*); *запитки* (Арк I 173) 'попереднє домовляння про заручини'; *пиристойки* (Арк II 46) 'гра на вечорниціях, коли парубок і дівчина перестоювали один одного (хто довше)'; *засівки* (Аркушин 398) 'початок сільськогосподарських робіт'; *добирки* (Аркушин 398) 'святкування з нагоди закінчення збирання картоплі'; *докопки* (398); *докопкі, обмолоткі* (398) 'кінець молотьби'; *обженивки* (Сагаровський 280) 'обжинки'; *обкоски* (Спанатій 489) 'святкове відзначення кінця жнив'; *стришки* (СУГО 185) 'перше підстригання дитини'.

За допомогою форманта *-ки* в новій українській мові продукуються віддієслівні іменники, які позначають *залишки, рештки* після дії, на яку вказує вивідна основа: *высивки* (1798 Ен 298); *вышкваркы* (1798 Ен 298), *вышкварки* (1843 КвОсн I 161). Більшість множинних іменників такого типу виявлено в пам'ятках української мови кінця ХІХ – ХХ ст.: *обривки* (1856–1857 ЗапКуліш I 2) 'рештки від свитки'; *вигрібки, вишкрібки* (1892 УмСп 132); *вичавки* (134); *вичіски* (151) 'клоччя'; *недопитки* (574); *лишки* (585); *витопки* (649); *вибовтки* (688); *витріпки* (Ж 88); *недопивки* (508) (*недопивати*), *переберки* (610); *сточки* (924) 'зшиті (*сточені*) разом рештки тканини'; *перетопки* (649) 'залишки після перетоплення (*переварення*) чогось'; *вимочки* (Гр I 172) 'рештки чаю'; *змітки* (II 166) 'зметені залишки борошна'; *відпрядки* (225) 'рештки при прядінні'; *перепрядки* (III 134) 'перебрана вовна'; *розливки* (IV 51) 'те саме, що зливки'; *скрушки* (*скружки*) (145) 'залишки після обробки зерна, дерну' (*скругляти* 'округляти, очищати в решеті' з морфологічними змінами в корені); *страпки* (213)

'пачоси' (пор.: *страптувати* 'тріпати, чистити' – 213); *стряски* (220) 'солом'яна потерть'; *шкремітки* (502) 'дрібні обрізки та уламки під час оброблення речей з міді' (можливо, від *шкроматити* 'шкребти' – Гр IV 502, з оглушенням приголосного [д] та чергуванням [а] // [і] в корені слова); *відривки* (ЛексФр 36) (*відривати*).

Назви залишків речовини, матеріалу, їжі й подібного документуються також у досліджених матеріалах другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: *вижимки* (СУМ I 396) 'те, з чого видалено сік' (*вижимати*); *випарки* (448) 'рештки після випарювання рідини'; *висівки* (484) 'відходи борошномельного виробництва' (*висівати*); *вичіски* (539) *спец.* 'залишки після вичісування'; *вишкрібки, вискрібки, вискрібки* (542) *розм.* 'рештки чого-небудь, вишкрябані з дна або стінок якогось посуду'; *зливки* (II 590) 'рештки напоїв' (*зливати*); *недоїдки* (V 292) 'залишки їжі'; *обрубки* (572) *спец.* 'рештки після обрубання чого-небудь'; *покидьки* (VII 23) 'мотлох, старі речі'; *стряски* (IX 798) 'солом'яна потерть' (*стрясти* 'трясучи, звільняти щось від чогось'). Чимало номенів аналізованої семантики фіксуються в говорах української мови: *позадки* (ДзПрогр 34) 'рештки у вигляді побитих чи порожнистих зерен' (*позад* 'послід', 'залишки чогось' – ДзПрогр 3); *почіски* (Чаб III 256 СУГО 162) 'рештки конопель; відходи прядива, клоччя'; *урізки* (IV 171) 'залишені кінці основи, які не можна доткати' (*урізати* 'відрізати'); *вирізки* (СУГО 39) 'обрізки ниток під час ткання пілок'; *деружки* (67) 'покраяна на стрічки зношена тканина (клапті), що використовується для ткання пілок'; *згріпки* (85) 'солома, яку згребли після збору валків'; *пограбки* (О II 92) від *діал. пограбати* 'дія за значенням *позгрібати*'; *абдірки* (НикМЛА 263) 'недопрядена частина мички, що лишається на гребені після «обдирання», висмикування'; *недокіски* (СхСл 139) 'залишки нескошеного жита'; *недопрядки* (СхСл 139) *ткац.* 'залишки від недопряденого жмута'; *одвійки* (148) 'рештки після провіювання'; *зграбке* (Аркушин 398) 'залишки згромаджених стебел після збирання колоскових'. Зрідка фіксуються деривати, які не траплялися раніше в обстежених джерелах: *змилки* (СУМ III 619 СУГО 87) 'мильна, спінена вода, що лишається після прання'; *змивки* (Спанатій 261) 'мильна вода, що залишається після прання'; *обмілки* (СхСл 116) 'борошняний пил' (*обмолоти* 'подрібнити'); *підмьотки* (168) 'зметені залишки'; *стіпки* (199) 'отіпки; залишки кропив'яного волокна' (*стіпати* 'терти, трясти задля очищення'); *вижимки* (*вижимки*) (СУГО 38) 'залишки з винограду після того, як з нього вичавили сік'.

Номени на *-ки*, що позначають *ігри, розваги та забави*, трапилися в писемних джерелах кінця

XVIII ст.: **кітьки** (Котл I 164) ‘гра, у ході якої «катають» певні предмети’. Кілька плюральних назв розгляданого типу виявлено в писемних джерелах XIX ст.: **забавки** (1861 Куліш II 244) ‘розваги, дозвілля’; **порілки** (1892 Аф 67) (*пороти* ‘бити’); **піддавки** (УмСп 676). Разом зі згаданими в «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка трапляються нові номені: **дрібущики** (Гр I 444) ‘рід гри з танцями та примовками’ (*діал. дрібушити* ‘швидко перебираючи ногами, йти дрібними частими кроками’ – НТСУМ I 849); **кулачки** (Гр II 322) ‘кулачний бій задля забави’ (*кулачити* ‘бити кулаками’ – Гр II 322); **шкандибки** (IV 498) ‘різновид дитячої гри’ (*шкандибати* ‘кульгати, дибати’).

У текстах української мови XX – початку XXI ст. новотворів розглядової семантики з формантом **-ки** не виявлено.

У писемних пам’ятках нової української мови фіксуються іменники, котрі позначають *результати дії*, зазначеною вивідною основою. Особливо багато плюративів на **-ки** виявлено в писемних джерелах XIX – першої половини XX ст.: **недобитки** (1856–1857 ЗапКуліш II 120) ‘люди, які лишилися після бійні на війні’; **витяжки** (1882 Писк 37) ‘екстракт’ (*витягати* ‘видаляти щось із чогось певним способом’ – НТСУМ I 370; з чергуванням [г] // [ж] у корені); **чинки** (Ж 1071) ‘чари’; **мережки** (УмСп 855) ‘візерунок’; **посадки** (Гр II 357) ‘дерева, посаджені край дороги’ (*посадити*); **шитки** (Гр IV 497) ‘шитво’; **гицаци** (СУГО 52) ‘вибоїни на дорозі’ (*гицати* ‘підстрибувати, підскакувати’); **протопки** (165) ‘доріжки, притопані пішоходами’.

Трапляється декілька назв *продуктів виробництва* та його побічних результатів: **вибірки** (Саб 26) ‘брак’ (*вибирати*, з чергуванням голосних [и] з [і]); **зламки** (Шел 6) *текст.* ‘брак (бій) під час виробництва’ (*зламати* ‘зіпсувати’); **начіски** (53) ‘начіс на тканині’ (*начісувати*); **дарки** (Магрицька 95) ‘назви сукупності весільних подарунків молодим’; **вішки** (124) ‘предмет перешкоди на шляху молодого; перев’язана дорога’ (*вішати*); **обрізки** (РУС II 209) ‘обрізані дерева’.

Серед дериватів аналізованої структури виокремлюються іменники, котрі позначають *знаряддя дії, інструменти* та допоміжні засоби для її здійснення: **ношилки** (1838 Котл I 268) ‘ноші’ (*носити*, де *-л-* є консонантним інтерфіксом; хоча не виключаємо мотивації від іменника *носили*, що позначає те саме); **набивки** (Ж 464) ‘кросна верстата’; **грабки** (УмСп 178) ‘граблі біля коси’. Разом із зазначеними іменниками в текстах української мови початку XX ст. виявлені інші номені *pluralia tantum*: **розпінки** (ГалЛем 462) ‘дошки для розпінання чогось’; **почінки** (ЛексФр 188) ‘вервечки’ (*почепити* з чергуванням голосних [е] з [і]

у корені); **братки** (Гр I 95) ‘щипці для вугілля’ (*брати* ‘захоплювати’, із збереженням інфінітивного *-т-*); **заправки** (Гр II 85) ‘посуд, який повторно вижарюють, при цьому заліплюють тріщини, що виникли після випалювання’ (*заправляти* ‘вирівнювати’); **хватки** (Гр IV 391) ‘чаплія’ (*хватати*); **щимки, щемки** (Гр IV 525, Шел 104) ‘лещата’ (*щемити* ‘затискати’ – Ф IV 502); **важки** (Саб 323) ‘ваги’ (*важити*); **під’їздки** (УкрКоз 382) ‘невеликі козацькі човни для плавання по річках’.

Номені цього типу функціонують також в українській мові другої половини XX – початку XXI ст.: **сходки** (СУМ IX 897) ‘східці’ (*сходити*); **підтяжки** (РУС II 547) ‘шлейки’. Часто найменування розглядової семантики фіксуються в діалектах сучасної мови: **кленки** (Дорош 111) ‘паличка для гри’ (*кленати* ‘бити’ – Гр II 250); **почепки** (116) ‘мотузки, за допомогою яких чіпляється колиска до стелі’; **подкрутки** (Ліпк 226) ‘жмути соломи, які кріпляться до невода’ (*підкрутити* ‘закріпити’); **розпирки** (НикМЛА 260) ‘планочки для напруження полотна’ (*розпирати* ‘розширювати натиском’); **ритки** (ГорбачСт 500) ‘гребінка’ (*діал. ритися* ‘розпушувати, ворущити щось’); **ритки** (СУГО 170) спец. ‘пристрій у ткацькому верстаті в вигляді ручки для підготовки ниток основи для тканин шляхом їх розділення’; **окладки** (141) ‘звичайні дві дошки шириною 30–40 см, які накладають поверх шарабана (ящика) у возі для того, щоби більше можна було вмістити зерна’; **чипки** (ГуцГов 213) ‘приладдя для прикріплення (чіплення) до чогось’; **вудки** (СхСл 48) ‘залізні стрижні вуздечки’ (очевидно, від *діал. вудити* ‘водити, направляти’); **ношки** (Арк I 351) ‘дві жердини, за допомогою яких переносять сіно’ (*носити, ношу*); **совилки** (II 161) ‘пристосування у вигляді драбини, за допомогою якого з болота витягували скошену траву’ (*совати* ‘спосіб пересування’, у процесі деривації суфікс ускладняється *-ил-*; можливо, у результаті контамінації з *вила*); **вилки** (Спанатій 118) ‘рогач’; **виглядки** (Аркушин 398) ‘невелике дзеркало’.

Значною кількістю представлені назви *одягу, взуття* тощо. Кілька найменувань реєструються в словнику Б. Грінченка: **розпарки** (Гр IV 71) ‘непарні рукавиці’ (*розпарувати*); **шморшки** (506–507) ‘складки на одязі’ (*ш(з)морх(ну)тисся* ‘морщитися’). В українській мові XX ст. найменування такого типу вживаються головним чином у говірках: **виворотки** (СУМ I 369) *розм.* ‘взуття, виготовлене з виворітного боку шкіри’ (*вивертати* з чергуванням голосних [е] // [о] та [Ø] // [о] у корені; можливо, й від *виворіт*); **підтяжки** (VI 519) ‘помочі для підтримування штанів’; **плавки** (556) ‘труси для плавання’; **обрубки** (Гримашевич 35) ‘дерев’яне взуття’; **кришки** (Магрицька 131) ‘покривало на весільних конях’; **поворотки**

(Арк II 59) ‘полотно з візерунками’; **витяшки** (Аркушин 307) ‘чоботи, пошиті з суцільного куска шкіри’; **пришитки** (Аркушин 307) ‘чоботи з пришитими халявами до передка’; **выступкы** (307) ‘короткі халяви’; **битушки** (Спанатій 63) ‘биті валянки’; **лапки** (Грим 82) ‘шкарпетки’; **обмотки** (104) ‘взуття з цупкої тканини у вигляді черевиків, яке одягали в калоші’; **обувки** (106) ‘взуття’; **резиняшки** (136) ‘гумові чоботи’; **стукалки** (152) ‘вид взуття’; **кльоцалки** (69) ‘жіночі туфлі з високими підборами’; **стопки** (152) ‘стоптане взуття’; **недоноски** (102) ‘старе розтопане взуття’; **плетянки** (125) ‘літнє плетене взуття’; **повзунки** (126); **обтягушки** (105) ‘вузькі чоловічі штани’; **шльонки** (180) ‘кімнатне взуття без задників’; **утепльонки** (161) ‘утеплені вовняні штани’; **плетки** (122) ‘виплетені з вовни шкарпетки’; **ногавки** (103) ‘полотняні штани’; **прохідки** (134) ‘прямокутні клини, які вставляються з обох боків спідниці’; **вельветки** (30) ‘штани з вельвету’; **лежаки** (СУГО 116) ‘вбрання, що тривалий час лежить без використання’; **дранки** (Сагаровський 93) ‘лахміття, драгий, потертий, зношений одяг’; **обрізки** (288) ‘чоботи з відрізними халявами, шкарбани’.

Деякі деривати мають модифікаційне гіпокористичне або демінутивне значення: **кайданки** (Гр II 208) ‘ручні ланцюги’ (*кайдани* ‘ланцюги, колодки’); **гирьки** (Саб 323) (*гир(я)і* ‘вантаж’); **тягарки** (Саб 323) (*тягар* ‘вантаж, ноша’); **грабельки** (Ж 156) ‘невеликі граблі’; **повідки** (ГалЛем 451) ‘маленькі поводи’; **козирки** (СУМ IV 212) ‘легкі виїзні сани’ (*козир* ‘навіс, який нагадує картуз: головний убір’); **ваганки** (Гр I 121) ‘маленькі вагони, ночви’; **ночовки** (ЛексФр 146) ‘малі ночви’; **важки** (РУС III 119) ‘набір гирьок’ (*важити*); **таганки** (СУГО 186) ‘триноги, на які може чіплятися чи решето, яким перечищають зерно, чи колиска з маленькою дитиною’; **грабильки** (57) здрібн.-пестл. ‘граблі’.

З початку XIX ст. у сучасній українській мові фіксуються віддієслівні похідні на **-ки**, що позначають *страви, напої* та деякі різновиди *продуктів харчування*: **наїдки** (1819–1897 Куліш I 311, СУМ V 94) ‘їстівні продукти’; **зайдки** (УмСп 195) ‘десерт; закуска’; ‘страва зі *смажених* грибів’; **лепки** (493) ‘те саме’ (*діал. лепіти* ‘ліпити’); **мантулки** (Гр II 405) ‘солодощі, які привозять із ярмарку’ (*мантулити* ‘випрошувати’ – Гр II 405); **смашки** (Аркушин 492); **завитушки** (Спанатій 231) ‘домашнє печиво, вергуни’.

Частина віддієслівних іменників, зафіксованих у писемних джерелах нової української мови, позначає *назви природних явищ* та їх наслідки. З кінця XIX – початку XX ст. у текстах фіксуються такі плюративи: **заморозки, приморозки** (УмСп 267) ‘перші або останні морози’; **сутінки** (1000) ‘легке смеркання’ (*сутеніти* ‘смеркатися’);

потемки (ЛексФр 185) ‘пітьма, темрява’ (*потемніти*); **наморозки** (Гр II 504) ‘намерзлий на вікні лід і сніг’.

Обмежена кількість номенів *pluralia tantum* позначає *хвороби, психічний, фізичний стан людини, рослини*. Більшість таких найменувань зафіксовано в текстах української мови другої половини XIX – початку XX ст.: **закрутки** (1856–1857 ЗапКуліш II 17) ‘хвороба у рослин, коли листя закручується’; **завалки** (Ж 232 СУГО 77) ‘ангіна’ (*завалити* ‘закласти’); **дрімки** (Ж 206, Гр I 445) ‘дрімота’. Сюди ж, мабуть, слід віднести **завидки** (Ж 234) ‘заздрість’; **ліньки** (Ж 234) ‘лінощі’; **обкладки** (Чаб III 11) ‘захворювання: свинка, паратит’ (*обкладати*). Дещо окремо стоїть іменник **задатки** (СУМ III 103) ‘природжені, успадковані або набуті зачатки рис’.

Деякі деривати іменують *споруди, будівельні матеріали*: **затулки** (Гр I 84) ‘віконниці, якими затуляють вікна’; **підліжки** (Гр III 170) ‘велике каміння, яке кладуть для вирівнювання місця (під будівлю)’; **садки** (187) ‘клітки, у які садовлять домашню птицю і везуть на продаж’.

Зрідка трапляються найменування різновидів тварин за виконуваною дією та кілька локативів: **грязки** (СЗН III 76) ‘загальна назва гризунів’; **прядки** (90) ‘шовкопряди’; **мойки** (УмСп 76) ‘місце на річці, де миють вовну’; **ломки** (Гр II 376) ‘місце, де б’ється (*ломиться*) лід’.

Частина іменників *pluralia tantum* на **-ки** з кінця XVIII ст. мотивується іменниковою основою.

У пам’ятках нової української мови зрідка трапляються найменування *свят, масових розваг*: **святки** (кін. XVIII Пр 115) ‘загальна назва заходів на Різдво, Великдень, Трійцю тощо’ (*свято*) та **обрядки** (XVIII УЛ 84) збірн. ‘певні традиційні дії’. В обстежених джерелах початку XX ст., крім зазначених, виявлено множинний іменник **вечірки** (ГалЛем 223) ‘вечорниці’.

За допомогою форманта **-ки** формуються назви *знарядь, допоміжних засобів, пристосувань* для певної дії: **віжки** (КвОсн I 412) ‘легкий віз’; **сошки** (1856–1857 ЗапКуліш (243)) ‘триніг’ (*соха* ‘стовп, підпора’ – Гр IV 170).

У досліджуваних текстах такі іменники масово фіксуються з другої половини XIX – початку XX ст.

Частина похідних має демінутивне або гіпокористичне значення: **тенетки** (1856–1857 ЗапКуліш I 11) ‘засіб для утримання’ (*тенета* ‘мисливська сітка’); **дибки** (1819–1897 Куліш I 82) ‘засіб для утримання’ (*диби* ‘ходулі; дерев’яні колодки, у які вкладають ноги арештанта’); **санки** (ЛексФр 215) ‘зимовий віз на полозах’; **терезки** (СУМ X 85) ‘невеликий за розмірами пристрій для зважування’.

Згадані плюративи продовжують функціонувати в українській мові другої половини XX – початку XXI ст., водночас зафіксовані такі, як

саківки, саковки (СУМ IX 17) ‘дві торби, з’єднані одним полотнищем, для перенесення чого-небудь через плече’; **трійчатки** (271) (*трійчата* ‘вила’).

Небагато похідних на **-ки**, котрі позначають різновиди рослин, мають демінутивне значення чи радше семантику подібності: **приворотки** (Гр III 410) ‘те саме, що приворот: рослина *Veronica Chamaedrys*’; **конопельки** (СУМ IV 262) ‘однорічна трав’яниста рослина’ (*коноплі*); **мехурки** (Тимко 1996 36) ‘сміла звичайна’ від імені *мехур* ‘міхур’; **шлички** (67) ‘косарики’, місцеве утворення, зумовлене формою листя.

Невелика група похідних на позначення побутових предметів, одягу, прикрас та їх деталей виявлена в джерелах української мови кінця XIX – другої половини XX ст.: **вовчинки** (Ж 114) ‘овчина’; **кросонки** (Гр II 311) ‘рама вікна’ від *кросно(а)* ‘полотно, яким затуляли вікна’; **пацьорки, пацьорки** (Гр III 103) ‘намисто’ від *пацьор/пацьор* ‘бусина’ і **пацьорки** (СУГО 148); **портки** (355) ‘штани з полотна’ (*порт* ‘пенькова або лляна нитка’); **росклинки** (IV 67) ‘прикрашені різьбою двері ганку’ (пор.: *росклинє* ‘рід візерунка у різьбі’ – IV 67); **фарбітки** (375) ‘ручне мереживо’ від *фарботи*; **гаткі** (ГуцГов 52) ‘штани’ (від *гати* ‘штани, переважно з домотканого полотна’); **вельветки** (Нелюба 18) ‘вельветове взуття’; **вибірки** (СУГО 38) ‘візерунки, зазвичай на рядні, витканому з різнокольорової вовни’.

В обстежених джерелах нової української мови функціують десубстантиви на **-ки**, які позначають складники страв, певні рідини. Творяться похідні такого типу за подібністю до того, що є характерним у значенні вивідного слова: **бурячки** (УмСп 972) ‘підлива з буряків’; **вершки** (СУМ I 338) ‘густий продукт на поверхні молока з великим вмістом жиру’ (у ході деривації відбувається чергування [x] // [ш]); **ріжки** (VIII 560) ‘солодка булочка, що має форму рога’; **островки** (Арк II 18) ‘длупах: буряк чи картоплина, у яких середину виїли миші’ (Арк I 135).

Інші десубстантиви на **-ки** нечисленні. Це такі поодинокі назви:

– групи осіб із семантикою зменшеності: **людки** (Гр II 338) ‘зменшене до люди’; **дітки** (ЛексФр 61) ‘зменшене до діти’;

– локативи: **могилки** (1840 Б-Н 227) ‘кладовище’; **гробки** (Писк 59 Сагаровський 76) ‘цвинтар’; **серединки** (Дрогомер 254) ‘закуток у селі’;

– звичаї, внутрішній стан людини, погодні умови тощо: **субітки** (Котл I 168) ‘звичай у феодальній школі, коли карають за провини по суботах’; **лїньки** (УмСп 417) ‘лїнь’; **соньки** (967) ‘сон’; **сходинки** (СхСл 202) ‘збори жінок для прядіння’ (*сходини*); **зимки** (Гр II 151) ‘сніги’; **жмурки** (УмСп 305, Саб 345) ‘невеликі хвили

на воді’ (*жмури*); **парки** (Ж 956) ‘попарно зв’язані снопи’; **братки** (Чаб I 102) ‘два дерева, що ростуть з одного кореня’; **ріжки** (ГуцГов 163) ‘грибковий паразит у колосках жита, що має форму рога’.

Зрідка іменники *pluralia tantum* на **-ки** творяться від *прикметників*. У досліджуваних джерелах XVIII ст. такі найменування поодинокі: **рижкі** (1798 Ен 326) ‘гриби’. У новій українській мові початку XX ст. знайдені також інші номени різної семантики: **іришанки** (Гр II 129) ‘шкіряні (іршані) або хутряні штани’; **марцівки** (407) ‘курчата, що вилупилися у березні’ (*марцівий* (мартовий) ‘той, що пов’язаний з березнем’); **рябки** (СЗН I 43) ‘різновид птахів за кольором пір’я’. Деякі плюративи виявлені наприкінці XX ст.: **дерев’янки** (Гриماشевич 35) ‘різновид взуття’.

Поодинокі номени мотивуються *дієприкметниками*. Хоча погляди щодо семантико-граматичного статусу цієї форми дієслова різні [3, с. 27], віднайдені утворення традиційно розглядаємо серед деад’єктивів. Виявлені похідні є нечисленими і належать до різних лексико-словотвірних груп: **жданки** (Гр I 477) ‘чекання’; **несплячки** (II 558) ‘безсоння у дітей’ (*несплячий*); **завертанки** (Грицак 377) ‘повторне пригощання на весіллі’ (від дієприкметникової основи *завертан-*); **кусачки** (ДзПрогр 209) ‘гострозубці’ (пор. активний дієприкметник від *кусати* ‘відокремлювати невеликі шматочки чогось’); **схованки** (СУМ IX 890); **хованки** (XI 100) ‘гра, під час якої ховаються, а один із учасників шукає’; **киданки** (Лис 95) ‘щипані галушки, які кидують у окріп’; **дранки** (Аркушин 493) ‘деруни’ (*драти* > *драний* ‘тертий на терці’) та ‘лахміття, старий і порваний (драний) одяг’ – Чаб I 296; **катанки** (II 155) ‘валянки’ (*катаний* ‘валяний, збитий’); **обгиналки** (III 5) ‘боки плоскодонного човна’ (пор. *обгинальний* < *обгинати* ‘охоплювати щось півколом’).

Висновки. Отже, суфікс **-ки** займав досить вагомий простір у творенні іменників *pluralia tantum* упродовж усієї історії української мови. Це новий словотворчий засіб, первинно він виник унаслідок лексикалізації граматичної форми множини внаслідок перетворення останньої на дериват із паралельним новим лексичним значенням. Цей формант збагатив словотворчі ресурси української мови. Упродовж століть він виявив активність у творенні десубстантивів, котрі позначають предмети, з якими щодня стикається людина в побуті. Девербативи на **-ки** називали опредметнені дії та її результати, окрім цього, вони іменують взуття, одяг, різні приладдя тощо, що оточує людину в побуті. Сфера використання розглянутих плюративів стилістично обмежена, вони функціують переважно в народному мовленні, у говірках української мови.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

- Арк** – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000. Т. 354 с. Т. 2. 458 с.
- Аркушин** – Аркушин Г. Іменниковий словотвір західнополіського говору : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського державного інститута ім. Лесі Українки, 2004. 746 с.
- АрхЮЗР** – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною Комиссиею по разбору древних актов : в 8 ч. Киев : Въ университетской типографии, 1859–1914.
- Аф** – Собрание сочинений Александра Степановича Афанасьева (Чужбинского) / под ред. П. В. Быкова. Санкт-Петербург : Книгоиздательство Германъ Гоппе, 1892. Т. 9 : Словарь малорусскаго нарѣчя, 1892. С. 288–464.
- АЮЗР** – Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею : в 15 т. Санкт-Петербург : Въ типографии Эдуарда Праца, 1861–1892.
- БерЛекс** – Лексикон словеноруський Памви Беринди / підг. тексту і вст. ст. В.В. Німчука : (надр. з вид. 1627 р. фотомех. способом). Київ : вид-во АН УРСР, 1961. 272 с.
- Бігусяк** – Бігусяк М. Словотвірна характеристика весільної лексики гуцульського діалекту. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 262–269.
- Б-Н** – Білецький-Носенко П. Словник української мови / підг. до вид. В.В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1966. 423 с.
- Гал** – Галятовський І. Ключ розуміння / підг. до вид. І.П. Чепіга. Київ : Наукова думка, 1985. 444 с.
- ГалЛем** – Верхратський І. Про говор галицьких лемків. Львів : Печатня НТШ, 1902. 489 с.
- ГорбачСт** – Горбач О. Південноволинська говірка й діалектний словник с. Ступно, кол. повіту Здовбунів. *Діалектологія* : зібрані статті. Мюнхен : Український вільний університет, 1993. Т. 5. С. 405–524.
- Гримашевич** – Гримашевич Г. Із спостережень над поліськими назвами взуття. *Волинь – Житомир* : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Житомир, 1998. № 2. С. 35–40.
- Грим** – Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.
- Грицак** – Грицак М. Принципи пояснень значень реєстрових слів у «Словнику українських говорів Закарпатської області». *Праці XII республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наукова думка, 1971. С. 374–381.
- Гр** – Словарь української мови : у 4 т. / збір. ред. журн. «Киев. старина» / упоряд., з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. Київ : Лексикон, 1996. (Репринтне вид. 1907–1909 рр.).
- ГуцГов** – Гуцульські говірки : короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 1997. 232 с.
- ДДГ** – Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : збірник документів / упоряд., авт. передмови та комент. В. Горобець ; відп. ред. Л. Дубровіна. Київ : Наукова думка, 1993. 392 с.
- ДзПрогр** – Дзендзелівський Й. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови. Київ : Наукова думка, 1987. 300 с.
- ДНМ** – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст. : матеріали сотенних канцелярій Лівобережної України / підгот. вид. В. Передрієнко ; відп. ред. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1976. 415 с.
- Дорош** – Дорошенко С. Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини. *Діалектологічний бюлетень*. Київ : вид-во АН УРСР, 1962. Вип. 9. С. 101–122.
- Дрогомер** – Дрогомерецький П. Мікротопонімія Бережанського району Тернопільської області. *Студії з ономастики та етимології*. Київ : Кий, 2002. С. 251–255.
- Ен** – Словарь малороссійскихъ словъ, содержащихся въ Энеидѣ, съ русскимъ переводомъ. Виргилева Энеида на малороссійській языкъ переложенная И. Котляревскимъ. Кіевъ и Одесса : Издание книжныхъ и музыкальныхъ магазинов Болеслава Корейво, 1890. С. 293–338.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / ред. Л. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
- ЭССЯ** – Этимологический словарь славянскихъ языков: праславянский лексический фонд. Вып. 1–38. Москва : Наука, 1974–2012.
- Ж** – Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник. Львів : Друкарня товариства ім. Т. Шевченка, 1886. 1117 с.
- Жит** – Житецький П. Словарь книжной малорусской рѣчи по рукописи XVII вѣка. Кіевъ : Типографія Г. Корчак-Новицкаго, 1888. 104 с.
- ЗапКуліш** – Записки о Южной Руси : в 2 т. Издал П. Кулиш (репринтне видання 1856 р.). Київ : Дніпро, 1994. 719 с.
- КвОсн** – Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка : у 3 т. / відп. ред. М. Жовтобрюх. Харків : Харківський державний університет, 1978–1979.

- Котл** – Котляревський І. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ : вид-во АН УРСР, 1952.
- Куліш** – Куліш П. Твори : у 2 т. Київ : Дніпро, 1989.
- Лексикон** – Лексикон словено-латинський. *Лексикони Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського* / підг. до вид. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1973. С. 423–540.
- ЛексЛат** – Лексикон латинський. *Лексикони Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського* / підг. до вид. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 1973. С. 61–423.
- ЛексФр** – Лексика поетичних творів Івана Франка : методичні вказівки з розвитку лексики / упоряд. І. Ковалик та ін. Львів : ЛДУ, 1990. 264 с.
- Лис** – Лисенко П. Словник поліських говорів. Київ : Наукова думка, 1974. 260 с.
- Ліпк** – Словник рибальської лексики. *Рибальська лексика в українських говірках Нижньої Наддніпряниці* : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. Ліпкевич. Запоріжжя, 1993. С. 212–235.
- ЛЮ** – Лхкарства описаніє. *Лікарські та господарські порадики XVIII ст.* / підг. до вид. В. Передрієнко. Київ : Наукова думка, 1984. С. 17–91.
- ЛСам** – Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник. Київ, 1873. 469 с.
- Магрицька** – Магрицька І. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2000. 622 с.
- МатТимч** – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / підг. до вид. В. Німчук, Г. Лиса : у 2 кн. Київ ; Нью-Йорк : Преса України, 2002. Кн. 1–2.
- Нелюба** – Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003) : словник. Харків, 2004. 136 с.
- НикМЛА** – Никончук М. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся). Київ : Наукова думка, 1979. 316 с.
- НикСГЛ** – Никончук М. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся. Київ : Наукова думка, 1985. 312 с.
- НТСУМ** – Новий тлумачний словник української мови : 4 т. / укл. В. Яременко та ін. Київ : Аконті, 2000.
- О** – Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / відп. ред. І. Матвіяс. Київ : Наукова думка, 1984.
- Писк** – Словник живої народної, письмової і актової мови руських югівщан Російської і Австрійсько-Венгерської імперії / сост. Фортунатъ Пискуновъ. Київ : Въ Типографіи Е. Федорова, 1875. 310 с.
- ПЛ** – Приватні листи XVIII ст. / підгот. до вид. В. Передрієнко. Київ : Наукова думка, 1987. 173 с.
- ПР** – Практика сі, или оувнщеніє pracowитымъ господаремъ. *Лікарські та господарські порадики XVIII ст.* / підг. до вид. В. Передрієнко. Київ : Наукова думка, 1984. С. 114–120.
- РУС** – Русско-украинский словарь : в 3 т. / под. ред. С. Головащука и др. Киев : Наукова думка, 1969–1970.
- Саб** – Сабалдир Г. Практичний російсько-український словник. Київ : Час, 1926. 436 с.
- Сагаровський** – Сагаровський А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщина). Вип. 1. Харків : ОВВ НМЦ ХНУ ім. В. Карабіна, 2011. 296 с.
- СЗН I** – Шарлемань М. Словник зоологічної номенклатури : проект. Київ : Державне вид-во України, 1927. Ч. 1 : Назви птахів. 64 с.
- СЗН II** – Шарлемань М., Татарко К. Словник зоологічної номенклатури : проект. Київ : Державне вид-во України, 1927. Ч. 2 : Назви хребетних тварин. 124 с.
- СЕН III** – Щоголів І., Паночіні С. Словник зоологічної номенклатури : проект. Київ : Державне вид-во України, 1928. Ч. 3 : Назви безхребетних тварин. 186 с.
- Сизько** – Сизько А. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ : ДДУ, 1990. 100 с.
- Син** – Синоніма славеноросска / підг. текстів пам'яток і вст. ст. В. Німчука. Київ : Наукова думка, 1964. С. 92–172.
- СлXVI–п.п.XVII** – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994–2017. Вип. 1–17.
- СМН** – Українсько-латинсько-білоруський словник мікологічної номенклатури. *Формування української біологічної термінології* / Л. Симоненко ; відп. ред. М. Пещак. Київ : Наукова думка, 1991. С. 131–144.
- Спанатій** – Словник українських говірок Бузько-Ігульського межиріччя : близько 20 000 діалектизмів / укл. Л. Спанатій, А. Супрун, М. Тимченко, В. Токар. Миколаїв : Іліон, 2018. 876 с.
- Ставицька** – Ставицька Л. Український жаргон : словник. Київ : Критика, 2005. 496 с.
- СсУГ** – Східно степові українські говірки : науково-навчальний посібник / за заг. ред. А. Загнітка. Донецьк : ДонДУ, 1998. 114 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. / ред. колегія: І. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

СУГО – Словник українських говорів Одещини / редкол.: О. Бондар (голов. ред.), Л. Хаценко (заст. голов. ред.) та ін. Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2011. 222 с.

СхСл – Словник українських східнословобожанських говірок / уклад. К. Глуховцева та ін. Луганськ, 2002. 234 с.

Тимко – Тимко О. Ботанічна і зоологічна номенклатура бачванських руснаків. Ужгород : Ужгородський державний університет, 1996. 169 с.

УкрКоз – Українське козацтво : мала енциклопедія / ред. Ф. Турченко та ін. Київ : Генеза ; Запоріжжя : Прем'єр, 2002. 568 с.

УЛХVIII – Українська література XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1983. 694 с.

УмСп – Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український. Берлін : Українське слово, 1925. 1150 с. (Додаток до «Зорі» 1893 року. Львів, 1893).

Чаб – Чабаненко В. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя : ЗДУ, 1992.

Шел – Шелудько І. Практичний словник виробничої термінології. Харків : Державне вид-во України, 1931. 110 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П., Бойко Л. Словотвірна структура праслов'янських іменників pluralia tantum. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2015. № 1. С. 354–359.
2. Горпинич В. Українська словотвірна дериватологія : навчальний посібник (тексти лекцій). Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. 189 с.
3. Грещук В. Український відприкметниковий словотвір. Івано-Франківськ : видавництво «Плай» Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, 1995. 208 с.
4. Новиков Л. Лексикалізація форм числа сущестительных в русском языке. *Избранные труды*. Т. 2 : Эстетические аспекты языка. Москва, 2001. 842 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 718 с.
6. Словник української ономастичної термінології / укл. Д. Бучко, Н. Ткачова. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
7. Сцяцко П. Беларускае народнае словаутварэнне. (Афіксальныя назоунікі). Мінск : Навука і тэхніка, 1977. 320 с.
8. Тараненко О. Лексикалізація. *Українська мова : енциклопедія* / редкол.: В. Русанівський, О. Тараненко (співголови), М. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія, 2004. С. 295–296.

REFERENCES

1. Bilousenko P., Boiko L. (2015). Slovtvorna struktura praslavianskykh imennykiv pluralia tantum [Word-forming structure of Proto-Slavic nouns]. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological Sciences*. No. 1. P. 354–359.
2. Gorpynych V. (1998). *Ukrainska slovtvorna deryvatologia : navchalnyi posibnyk (teksty lektsii)* [Ukrainian word-forming derivatology : textbook (lecture texts)]. Dnipropetrovsk : DDU. 189 p.
3. Greshchuk V. (1995). *Ukrainskyj vidprykmetykovyj slovtvir* [Ukrainian adjective word formation]. Ivano-Frankivsk : Vydavnytstvo "Plaj" Prykarpatskogo universytetu im. V. Stefanyka. 208 p.
4. Novikov L. (2001). *Leksikalizatsia form chysla sushchestvitelnykh v russkom iazyke* [Lexicalization of the forms of the number of nouns in the Russian language]. *Izbrannye trudy*. T.2 : Esteticheskie aspekty iazyka. Moskva. 842 p.
5. Selivanova O. (2006). *Suchasna lingvistyka : terminologichna entsyklopediia* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. 718 p.
6. *Slovnnyk ukrainskoi onomastychnoi terminologii / ukl. Buchko D., Tkachova N.* (2012). [Dictionary of Ukrainian onomastic terminology]. Kharkiv : Ranok NT. 256 p.
7. Stsiatsko P. (1971). *Belarускае народнае словаутварэнне. (Афіксальныя назоунікі)*. [Belarusian folk word formation. (Affixal nouns)]. Minsk : Navuka i tekhnika. 320 p.
8. Taranenko O. *Leksikalizatsiia* (2004). [Lexicalization]. *Ukrainian language : encyclopedia / redcol. : V. Rusanivskiy, O. Taranenko (co-chair), M. Ziabluk etc.* 2-nd type. corrected and ext. Kyiv : Ukrainian Encyclopedia. P. 295–296.